

УДК 811.111'25:651.926

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-44>

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНОЇ ЛЕКСИКИ І ТЕРМІНОЛОГІЇ

DIFFICULTIES IN TRANSLATING LEGAL VOCABULARY AND TERMINOLOGY

Рябокін Н. О.,*orcid.org/0000-0001-5950-8798***Researcher ID: JQI-6028-2023***кандидат філологічних наук, доцент,**завідувач кафедри філології**та соціально-гуманітарних дисциплін**Полтавського інституту економіки і права***Кузьменко А. С.,***orcid.org/0009-0008-1248-6534**здобувачка другого (магістерського) рівня**вищої освіти спеціальності 035 Філологія**Полтавського інституту економіки і права*

У статті розглянуто складнощі перекладу юридичних термінів, які виникають через відмінності у семантиці та законодавстві різних країн. Було з'ясовано, що юридична лексика поділяється на дві категорії: перша категорія включає лексику юридичних текстів, яка має науковий характер, її основою є терміни, друга категорія включає слова правозастосовної практики, які мають менше теоретичне значення. Було визначено, що юридична лексика – це сукупність термінів, латинізмів, аббревіатур та загальноживаних слів, які утворюють юридичний дискурс. Розглядаються різні визначення юридичного терміна та підкреслюється його багатозначність у деяких контекстах. Наголошується, що важливо враховувати різні варіанти однієї мови в різних юридичних системах, щоб уникнути неточностей при перекладі. Юридична мова розглядається як соціально та історично обумовлена система вираження правових концепцій.

У науковому дослідженні було проаналізовано полісемію юридичних термінів, вказуючи на їхнє різноманіття у залежності від галузі права. Представлено приклади полісемічних термінів англійської та української юридичних мов. Зазначено важливість урахування абстрактності юридичних понять при їхньому тлумаченні, що може призводити до неоднозначності та непорозумінь. Також розглянуто важливі аспекти розвитку юридичної термінології, включаючи заміну застарілих термінів новими та їхні виклики для перекладу. Проблеми перекладу термінології визначаються різницею у правових системах, а також існуванням специфічних термінів без еквівалентів в інших мовах. Висунуто припущення про можливість передачі ключових термінів юридичної лексики і термінології латинською мовою для полегшення комунікації та процесу перекладу. Однак враховуючи, що важливість латинської мови у межах правового спілкування є дуже незначною, проблема перекладу англійських юридичних термінів українською мовою залишиться актуальною і в подальшій перекладознавчій практиці.

Ключові слова: переклад, юридичні терміни, юридичний дискурс, полісемія, термінологія.

The article discusses the difficulties in translating legal terms that arise due to differences in semantics and legislation of different countries. It is found that legal vocabulary is divided into two categories: the first category includes the vocabulary of legal texts, which is scientific in nature and is based on terms, and the second category includes words of law enforcement practice which have less theoretical significance. It was determined that legal vocabulary is a set of terms, Latinisms, abbreviations and common words that form legal discourse. The author examines various definitions of a legal term and emphasizes its ambiguity in some contexts. It is emphasized that it is important to take into account the different variants of the same language in different legal systems in order to avoid inaccuracies in translation. Legal language is considered as a socially and historically determined system of expression of legal concepts.

The research analyzes the polysemy of legal terms, pointing out their diversity depending on the branch of law. Examples of polysemic terms in English and Ukrainian legal languages are presented. The author emphasizes the importance of taking into account the abstract nature of legal concepts when interpreting them, which can lead to ambiguity and misunderstandings. Important aspects of the development of legal terminology, including the replacement of outdated terms with new ones and their challenges for translation, are also considered. The problems of terminology translation are determined by the difference in legal systems, as well as the existence of specific terms without equivalents in other languages. It has been suggested that key terms of legal vocabulary and terminology could be translated into Latin to facilitate communication and the translation process. However, given that the importance of the Latin language within legal communication is very insignificant, the problem of translating English-language legal terms into Ukrainian will remain relevant in further translation studies.

Key words: translation, legal terms, legal discourse, polysemy, terminology.

Актуальність проблеми. В умовах глобалізації сучасного світу та розвитку міжкультурних зв'язків, усе частіше виникає необхідність міжнародної взаємодії у юридичному контексті з метою регулювання економічних, культурних та інших відносин. Сфера юриспруденції оперує спеціальними термінами, які будучи частиною особливої категорії лінгвістичного аналізу, потребують ретельного підходу до процесу перекладу. Приналежність до особливої галузі знань та окремої підсистеми літературної мови зумовлює складність перекладу юридичних термінів іншими мовами. Юридичні формулювання у різних країнах мають суттєві відмінності та смисли, навіть з урахуванням можливої схожості звучання. У зв'язку з цим переклад юридичних текстів необхідно виконувати з урахуванням мовних та культурних особливостей мови оригіналу та специфіки законодавства держави.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню перекладу юридичної лексики присвятили свої наукові праці як зарубіжні, так і вітчизняні лінгвісти, зокрема: О. Ходаковська, С. Добровольська, М. Опир, К. Білоконь, С. Матвеева, В. Циганюк, В. Карабан, Р. Schroth, Н. Velykodska та інші.

Мета дослідження. Метою наукової розвідки є виявлення й аналіз особливостей перекладу англійськомовних юридичних текстів на українську мову, а також труднощі, які зустрічаються при перекладі юридичної термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження. У лінгвістиці можна знайти таке визначення юридичної лексики. Юридична лексика – це словниковий запас сучасної мови, яким користуються юристи, законодавці і т.д. у своїй професійній діяльності [6, с. 166]. Юридичну лексику чи лексику з права прийнято ділити на дві категорії: це лексика правознавства та лексика права.

Перша категорія включає лексику юридичних текстів, яка має науковий характер, її основою є терміни.

Друга категорія включає слова правозастосовної практики, які мають менше теоретичне значення [9; 10].

З лінгвістичного погляду, поняття «юридична лексика» включає не тільки терміни, воно включає ширший клас лексичних одиниць. До юридичної лексики належать також загально-вживані слова, які зберігають у юридичних текстах свої загальноприйняті значення, крім того, до юридичної лексики відносять професіоналізми, латинізми, аббревіатури та ідіоми. Однак саме термінологія є ядром юридичної лексики та викликає особливі труднощі при перекладі, саме вона найчастіше мається на увазі під юридичною лексикою: «Говорячи про юридичну лексику, ми, насамперед, маємо на увазі термінологію» [3, с. 557].

При цьому питання, які лексичні одиниці можуть мати статус терміна, є спірним. У цій роботі термінами будуть вважатися не тільки іменники, а й дієслівні форми, прислівники та прикметники. Під юридичною лексикою, ґрунтуючись на роботах С. Добровольської, М. Опир, розуміємо юридичну термінологію, латинізми, професіоналізми, аббревіатури, а також загально-вживані лексичні одиниці, які беруть участь у формуванні юридичного дискурсу [2, с. 114].

Юридична термінологія – словесні позначення понять, що використовуються при змісті закону (іншого нормативно-правового акту) [2, с. 25].

Існує кілька визначень «юридичного терміна». Так, на думку В. Карабан «юридичний термін – це слово, яке вжито у законодавстві, та є узагальненим найменуванням юридичного поняття, що має точний і певний сенс, відрізняється смисловою однозначністю і функціональною стійкістю» [3, с. 559]. Це визначення, на наш погляд, є помилковим, оскільки багато термінів є багатозначними, що суперечить «смісловій однозначності», яка вказана у визначенні.

На сьогодні, юридична мова розглядається не просто як підстиль літературної мови ділового різновиду. Лінгвісти та правознавці задаються питанням, чи можна говорити про окрему мову права [1; 12]. Вони припускають, що навіть якщо існує мова права, то вона є частиною природної мови, спеціалізованою частиною звичайної мови.

С. Матвеева вважає, що допустимо говорити про окрему мову права. У цьому контексті вона пише, що юридична мова є основною частиною правової системи [5, с. 111].

Юридичну мову іноді відносять до діалекту природної мови, але ми вважаємо, що подібна теорія помилкова, особливо якщо спиратися на територіальний критерій діалектів мови, а саме на географічне місцезнаходження. Ця теорія неповністю відображає суть поняття юридичної мови. Однак вважається за можливе говорити про діалекти юридичної мови в межах однієї мови [9, с. 11–14].

Подібного погляду дотримується і О. Косиця. Вона пише про те, що діалекти юридичної мови слід виділяти, наприклад, в англійській мові, між юридичною англійською мовою Великої Британії, США та ін. діалектів юридичної англійської мови одне й те саме слово може мати різні значення, поняття можуть мати різні назви і т.д.: у США апеляційні суди підтверджують або скасовують рішення нижчестоящих судів, Англії апеляційні суди дозволяють апеляцію чи скасовують її. Галузі права США та Великобританії мають різні найменування «Corporate law» у США – це «Company Law» в Англії [4, с. 134].

Серед стійких поєднань слід зазначити певну різницю між американським та британським діалектом англійської юридичної мови: *Правознавець (AmE) / barrister (BrE) is admitted (AmE) / called (BrE) to the bar.*

Про відмінність діалектів однієї і тієї ж юридичної мови пишуть також М. Томасек та Ф. Олсен. Вони вважають, що під час перекладу юридичних текстів з однієї мови на іншу, необхідно враховувати можливу наявність різних варіантів однієї й тієї ж мови, наприклад, австрійська німецька мова або німецьку мову в Німеччині; британський, австралійський, американський і т.д. варіанти англійської. Наприклад, термін «*Verwaltungsakt*» (адміністративний акт) у німецьких мовах Німеччини та Австрії матиме різний обсяг понять та сферу вживання. Якщо зіставляти поняття, позначені термінами «*Verwaltungsakt*» обох варіантів мови, слід зробити висновок, що термін «*Verwaltungsakt*» при використанні в австрійській німецькій мові для забезпечення вдалої комунікації та еквівалентності навіть при перекладі всередині однієї мови слід замінити терміном «*Beschied*» у німецькій мові Німеччини. Це також є доказом того, що у юридичному перекладі виникають труднощі навіть при інтрасеміотичному перекладі (перекладі в рамках однієї мови) [11, с. 41–42].

Мова закону – загальнолітературна мова, але вона має особливості, які дозволяють умовно виділити юридичну мову. Порівняно з загальнолітературною, природною мовою, юридичну мову іноді виділяють у штучну мову в рамках тієї природної мови, до якої вона належить.

Що стосується лексики юридичної мови, то основна її риса – складні та унікальні терміни, які до неї входять. Частина термінів однієї юридичної мови притаманна багатьом іншим юридичним мовам. При цьому багато термінів залишаються унікальними в рамках однієї конкретної юридичної мови.

Специфіку юридичної мови можна пояснити тим, що вона складається з двох елементів – мови та права. На даний момент, поняття юридичної мови немає точного визначення, оскільки

«юридичну мову» розглядають з різних аспектів, з огляду на її різноманітні функції – правотворчість, професійну діяльність юристів тощо.

Згідно з загальним уявленням, що склалося, юридичну мову можна визначити, як соціально та історично обумовлену систему способів та правил словесного вираження понять та категорій, вироблених та застосовуваних з метою правового регулювання поведінки суб'єктів суспільних відносин [12, с. 14].

Варто відмітити, що багато термінознавців, наприклад, В. Циганюк та І. Шуміло, в своїх роботах вказують на те, що терміни за своєю структурою поділяються на однозначні та багатозначні [4].

Полісемантичність юридичного терміна може бути викликана його функціонуванням у різних галузях права: термін «*admission*»:

– у цивільному судочинстві має таке визначення: «*a statement by a party to litigation or by his duty authorized agent that is adverse to the party case*»;

– у кримінальному судочинстві: «*statement by the defendant admitting an offence or a fact*» [4].

Терміни української юридичної мови також можуть бути багатозначними, наприклад, термін «санкція» залежно від його застосування може мати такі значення:

1) частина правової норми, статті закону, в якій зазначено наслідки порушення цього закону;

2) у міжнародному праві – це заходи до держав, що порушують міжнародні права тощо [10; 12].

Твердження про «точний і певний сенс» є спірним, оскільки абстрактність юридичних понять є однією з особливостей юридичної мови та нерідко є причиною неоднозначного тлумачення юридичних документів, навіть якщо у них використовуються вузькоспеціальні терміни [1, с. 59].

У цій роботі під юридичними термінами розуміються елементи юридичної техніки, словесні позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається та закріплюється зміст нормативно-правових розпоряджень держави.

Терміни юридичної мови, а також іншої мови для спеціальних цілей, поділяються на кілька груп. Наприклад, терміни, що відносяться тільки до сфери юриспруденції (*promissory estoppel, replevin*). Деякі терміни, які використовуються юридичною мовою, можуть належати до загальноживаних слів, але мати спеціальне значення у зазначеній сфері, а також юриспруденції, де використовують терміни з інших галузей знань. В такому випадку, вважається, що термін іншої галузі знань, що використовується в мові права, стає (також і) юридичним терміном [4].

Якщо розглядати терміни діахронічно, слід зазначити, що вживання застарілих термінів або поєднань може мати стилістичне забарвлення. (*Null and void. Terms and conditions*) В даний час юридична термінологія англійської мови активно розвивається, застаріла термінологія замінюється новою, більш простою та зрозумілою. Застарілі, звичні терміни юридичної мови замінюються загальноживаними словами мови: *mareva injunction – freezing injunction, ex parte – without notice*, чи введеними неологізмами, які можуть належати до розмовної англійської мови: *dick wrap license*. Подібні зміни можуть представляти проблеми для перекладу як з англійської на українську, так і з української на англійську, оскільки перекладений текст має відповідати сучасному стану розвитку термінології [11, с. 176].

Труднощі перекладу термінології є однією з основних проблем перекладу юридичних текстів. Усе це визначається комплексом причин, серед яких слід виділити труднощі, пов'язані зі специфічними характеристиками юридичного терміна; труднощі, що виникають через розбіжності правових систем держав, а отже, через розбіжність обсягів понять, що передаються термінами-аналогами; а також труднощі, викликані існуванням специфічних одиниць, які є специфічними для однієї системи термінів, й отже, їх перекладацькі еквівалентні відповідності відсутні в іншій правовій системі.

З позиції когнітивної лінгвістики будь-який термін спеціальної мови означає певний концепт і є його лінгвістичною репрезентацією. Терміни юридичної мови також можуть бути розглянуті як реалізація певного концепту. Когнітивна лінгвістика пропонує свої способи перекладу юридичних концептів та виділяє три основні випадки взаємодії концептів різних юридичних мов:

1. Концепт має еквівалент у мові перекладу. Наприклад «*theft*» – крадіжка, «*agreement*» – договір, «*bankruptcy*» – банкрутство.

2. Юридичний концепт не має точного еквівалента мовою перекладу, однак у мові перекладу є такий концепт: *LLC* – товариство з обмеженою відповідальністю.

3. У мові перекладу немає близького чи схожого концепту [3; 5].

Остання група становить особливі труднощі в перекладі. Відсутність у мові перекладу близького чи схожого концепту може бути викликано тим, що термінологія, яка зустрічається в оригінальному тексті, не досить добре розроблена та не розвинена у мові тексту перекладу [3, с. 201].

Мови розвиваються, розвиваються термінології, наприклад, з'являються нові терміни, які позначають поняття, що раніше не існували в науці, економіці та юриспруденції. У такому разі перекладач має знайти найбільш близький еквівалент, для того, щоб визначити найбільш зручний варіант перекладу, перекладач повинен мати не тільки високий рівень володіння іноземною мовою, а й глибокими базовими знаннями. Вступ неологізму (з перекладацьким коментарем) є одним із варіантів вирішення цієї проблеми.

Термін вихідної мови може передаватися кількома термінами мовою перекладу, тому перекладач має вирішувати завдання адекватного перекладу терміна, враховуючи сферу застосування передбачуваних перекладних відповідностей, їх стилістичне значення, частотність вживання і т.д.

Якщо порівняти американську та британську юридичну термінології, то можна виявити, що в них існують відмінності на рівні національно-культурного компонента навіть у термінах, що позначають універсальні поняття права. Наприклад, «ордер на арешт» буде еквівалентний американському «*arrest warrant*» та британському «*bench warrant*». При перекладі цих термінів необхідно враховувати специфіку права Великобританії та США [2, с. 166].

Облік специфіки законодавчої та правової системи країн, безумовно, передбачає вміння перекладача орієнтуватися у правових системах. Існування корпусу єдиних базових юридичних понять не виключає розбіжності обсягів понять, переданих термінами-аналогами.

Термін «*attorney*» може мати в українській мові еквіваленти: адвокат; атторні; прокурор. При перекладі американських юридичних текстів слід знати, що терміни «*jail*», «*prison*» неповні синоніми. Їхня важлива семантична відмінність вказує на термін ув'язнення і відповідно на тяжкість скоєного злочину. Якщо цей термін не перевищує одного року, то пенітенціарна установа, де виконується покарання – «*jail*», а якщо термін більше року, то – «*prison*». Така відмінність зумовлена історією розвитку виправно-трудоустанов США.

Проблеми, спричинені певними труднощами перекладу, стали причиною того, що було висунуто пропозицію передавати всі ключові терміни юридичних мов країн заходу латинською мовою, для полегшення комунікації та полегшення процесу юридичного перекладу [3].

Латинська мова вплинула на юридичну лексику англійської мови. Незважаючи на те, що багато термінів юридичної англійської мови, мають вікове походження, вплив римського права і як наслідок, латинської мови, в якій воно функціонувало, є очевидним. Навіть у сучасній англійській юридичній мові є безліч термінів та фраз, які часто використовуються у текстах, зберігаючи своє латинське написання: *nulla poena sine lege* / немає покарання без закону, що його встановлює та ін. Зробити вибір про переведення або збереження латинської мови перекладач повинен спираючись на традиційну практику у приймаючій культурі та її юридичних текстах. Наприклад, *restitutio in integrum* можна залишити в тексті латинською мовою, але можна перекласти терміном сучасної англійської «*restitution*» [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Можна зробити висновок, що ідея про використання латинської мови не може бути реалізована, оскільки, незважаючи на наявність у юридичних мовах латинських термінів та термінологічних поєднань, цінність та значимість латинської мови у межах правової комунікації є дуже обмеженою.

Труднощі відтворення англomовної юридичної термінології є однією з основних проблем перекладу, оскільки вони пов'язані зі специфічними характеристиками юридичного терміну; із розбіжностями правових систем держав, розбіжностями обсягів понять, які передаються термінами-аналогами; а також існуванням специфічних одиниць, які є специфічними для однієї системи термінів і їх перекладацькі еквівалентні відповідності відсутні в іншій правовій системі.

Перспективами майбутніх досліджень убачаємо можливість зіставного аналізу специфіки відтворення англomовних, німецькомовних юридичних термінів в українських перекладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білоконь К. С. Особливості перекладу термінів юридичної сфери з англійської мови. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. Випуск 5. С. 55–60.
2. Добровольська С.Р., Опир М.Б., Панчишин С.Б. Українсько-англійський словник базової правничої термінології (Частина II). Львів: Видав-во «СПОЛОМ». 2021. 188 с.
3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанровостилістичні проблеми. Нова Книга, 2014. С. 557–559.
4. Косиця О. О. Викривач як суб'єкт протидії корупційним та іншим порушенням законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С. 133-137. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/36.pdf
5. Матвеева С.А. Лінгвістична реконструкція когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ в англо-українському корпусі юридичних текстів: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.17, 10.02.21. Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2020. 426 с.
6. Ходаковська О. О. Специфіка англomовного юридичного дискурсу та особливості його перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2014. № 10, т. 2. С. 164–167.
7. Циганюк В. М. Мовні та культурні виклики при перекладі юридичних текстів. *Філологічний дискурс*, 2023. С. 30–42.
8. Шуміло І.І. Труднощі перекладу юридичних термінів англійської мови. *Молодий вчений*. 2017. № 12 (52). С. 275–278.
9. Cooper J. Reason and Human Good in Aristotle. Cambridge. Harvard University Press, 2019. 179 p.
10. Grimm J. Vorwort I. Deutsches Wörterbuch. Bd. 1. Verlag von S. Hirzel. Leipzig. J. 1854–1860. 255 p.
11. Schroth P. Legal Translation. *The American Journal of Comparative Law*. 2020. P. 41–45.
12. Zanon N. T. A University Handbook on Terminology and Specialized Translation. Oleiros: Netbiblo, 2011. 115 p.